

”החצי השני” של הפרשה

מים ראשונים: מספר פרשיות יש בתורה בהם ”מרכז הכובד” הדרשני הוא ”בחצי הראשון”: בשלח, כי תשא, קורח ועוד. אחת מהן היא גם פרשתנו בה רבו הדרשות בחלקה הראשון של הפרשה שם תופס מקום נכבד, חטא המרגלים, הכולל את פרקים יג יד. ומה עם פרק טו, ”מה עם החצי השני”?

כִּי תִבְאוּ אֶל אֶרֶץ מוֹשְׁבֵיכֶם אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם:

בְּבֹאֲכֶם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה ... רֵאשִׁית עֲרֹסְתֶכֶם חֶלֶה תְּרִימוּ תְרוּמָה וכו'.

וְכִי תִשְׁגּוּ וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' אֶל מֹשֶׁה:

וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מִקִּשְׁט עֵצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת:

דִּבֶּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וַעֲשׂוּ לָהֶם צִיצַת עַל כַּפְיָם בַּגְּדֵיהֶם לְדַרְתָּם וכו' (במדבר פרק טו).¹

רש"י פרק טו פסוק ב – בשורת הארץ

כי תבואו – בישר להם שיכנסו לארץ.²

במדבר רבה יז ב פרשת שלח – מצוות נסכים וחלה

כך פתח ר' תנחומא בר אבא ... זאת הפרשה של נסכים ... ומכאן ואילך והיה באכלכם מלחם הארץ ... הרי חלה למטה ונסכים למעלה. לפיכך פתח ר' חנינא: ”לך אכל בְּשִׁמְחָה לְחֶמֶד וְשִׂתָּה בְּלֵב טוֹב יִינָדַךְ כִּי כָבֵד רָצָה הָאֱלֹהִים אֶת מַעֲשֶׂיךָ” (קהלת ט ז). מהו ”כי כבר רצה האלהים את מעשיך”?³ אכול בשמחה לחמך - זו פרשת חלה, ושתה בלב טוב יינדך - זו פרשת נסכים. מהו ”כי כבר רצה האלהים את מעשיך” - זו הכנסת ישראל לארץ, שנאמר: ”כי תבואו אל ארץ מושבותיכם”.⁴

ספורנו במדבר פרשת שלח פרק טו פסוקים כ-כב – החלה קשורה בישיבה בבית קבע

חלה תרימו תרומה. אחר חטא המרגלים הצריך גם החלה למען יהיו ראויים שתחול ברכה בבתיכם כאמרו וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך (יחזקאל מד ל). וכן אליהו עשי לי משם עגה קטנה בראשונה והוצאת לי (ולך ולבנדך תעשי באחרונה) כי כה אמר ה'... כד הקמח לא תכלה (מלכים - א יז, יג).⁵

במדבר רבה יז א פרשת שלח לך – חובות האב על הבן והבן על האב

¹ פרק טו של ספר במדבר כולל חמישה נושאים: פרשת נסכים, מצוות חלה, שגגת הציבור והיחיד, פרשת המקושש ומצוות ציצית. האם יש להם קשר ל”חצי הראשון” של הפרשה? האם יש קשר ביניהם?

² במקום שרש"י מקצר, רמב"ן מרחיב. וכך הוא אומר: ”אחר שהבטיח את הבנים שיבואו אל הארץ, השלים להם תורת הקרבנות שיקריבו נסכים בבואם לארץ. ואולי היה זה עתה, לנחמם ולהבטיחם, כי היו נואשים לאמר, מי יודע מה יהיה לאורך ימים לסוף ארבעים שנה, ואם יחטאו גם הבנים, ולכן ראה הקב"ה לנחמם. כי בצוותו אותם במצות הארץ הבטיחם שגלוי לפניו שיבואו ויירשו אותה”. בדומה לכך מפרש גם רבי בחיי בן אשר על הפסוק: ”כי תבואו אל ארץ מושבותיכם וגו' ועשיתם אשה לה”. נסמכה פרשה זו לפרשת מרגלים כדי לחזק לב הבנים המתאבלים ולנחם אותם ולהודיעם שיבואו אל הארץ ויקריבו שם קרבנות”. כל אלה מדברים על מצוות נסכים שהיא בראש פרק טו וסמוכה לסיפור המרגלים המסתיים בפרק יד.

³ מהו המעשה שנרצה בעיני האלהים שבגינו רשאי האדם לאכול בשמחה את לחמו ולשתות בלב טוב את יינו?
⁴ היינו שיש לקרוא את הפסוק מסופו לראשיתו. כאשר יירצו מעשיכם ותזכו להיכנס לארץ ולשבת בה, תזכו למצוות הפרשת חלה שהיא מצווה התלויה בארץ (נוהגת בחו"ל מדברי סופרים) ומיוחדת בכך שנהגה מיד בכניסה לארץ ולא לאחר ארבע עשרה שנים של חלוקה, ירושה וישיבה (בבא מציעא פט ע"א). כך גם מצוות נסכים שלא הייתה נוהגת במדבר, אלא רק אחרי הכניסה לארץ (כשיטת ר' ישמעאל ספרי במדבר קז, זבחים קיא א, ורבי עקיבא חולק).

⁵ על מצוות חלה שמצטרפת למצוות הנסכים מתעכבים גם פרשני המקרא. ראה שוב רמב"ן במדבר טו יח: ”והשלים עוד תורת כהנים וצוה על החלה שלא נהגה במדבר. כי התרומה והמעשר בידוע שלא ינהגו שם, כי הם מרוח הגוי ובחוצה לארץ. ויש עוד שנוי בחלה על דעת רבותינו (כתובות כה א), שנתחייבו בחלה כשנכנסו לארץ מיד ולא נתחייבו במעשרות ובתרומה אלא לאחר ירושה וישיבה”. ומה עם שאר המצוות שבפרק טו? האם גם בהן ניתן למצוא קשר לחצי הראשון של הפרשה, לחטא המרגלים?

"כי תבואו אל ארץ מושבותיכם", הלכה: כמה דברים חייב אדם לעשות לבנו? שנו רבותינו: חמישה דברים האב חייב לעשות לבן.⁶ האב זה הקב"ה והבן אלו ישראל. כשם שהאב חייב למול את בנו, כך עשה הקב"ה לישראל מל אותם ע"י יהושע... האב חייב לפדותו והקב"ה פדה ישראל... ללמדו תורה - הקב"ה לימד תורה לישראל... ללמדו מצות - הקב"ה לימד את המצות לישראל... האב זקוק לבנו להאכילו ולהשקותו לרחצו לסוכו ולהלבישו וכן עשה הקב"ה לישראל... מה האב נותן לבנו נכסים, כך הקב"ה עשה לישראל: "ואתן לך ארץ חמדה" (ירמיה ג יט). ומה הבן חייב להיות מעלה לאביו דורון, כך אמר הקב"ה לישראל: "כי תבואו אל ארץ וגוי ועשיתם עולה להי'".⁷

פירוש אור החיים על הפסוק – מעשה הבנים יתייחס לאבות

לצד שראה ה' מדווה ליבם בגזירת טלטולם במדבר ארבעים שנה, מופלגים מביאת הארץ, לזה סעד ליבם במצוות התלויות בארץ, לכונן רוחם כי יעלו וירשו את אדמתם. והפלגת הזמן לא תריע לדבר המוחזק לבוא.⁸ ודקדק לומר אשר אני נותן לכם... כי מעשה בנים יתייחס גם לאבות, כי "את בנייהם הקים תחתם" (יהושע ה ז).

אבן עזרא על הפסוק – הרחבה לפרק כולו

נסמכה זאת הפרשה, בעבור שנחלשו ויתאבלו, לנחם הבנים להודיעם כי יבואו אל הארץ. והנכון, בעבור שנשאו קול כל העדה וחטאו, ונסלח להם בעבור תפילת משה אמר וכי תשגו, והעד: ונסלח להם (כה). והוצרך להזכיר משפט מנחות כל עולה וזבח, ובסוף והנפש אשר תעשה ביד רמה (ל) רמז למעשיהם. והזכיר דבר המקושש, כי עשה ביד רמה. ומרוב חמלת השם על ישראל שם הציצית לזכר שלא יעשה האדם ביד רמה, או שלא ישכח.¹⁰

ספרי במדבר פיסקא קיא – שגגת עבודה זרה

"וכי תשגו ולא תעשו" - בעבודה זרה הכתוב מדבר. אתה אומר בעבודה זרה הכתוב מדבר, או אינו אלא באחת מכל מצות האמורות בתורה? תלמוד לומר: "והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה" - ייחד הכתוב מצווה זו אמורה בפני עצמה. ואיזו זו? זו עבודה זרה.¹¹

רמב"ן על הפסוק (פרק טו פסוק כב) – הרחבה נוספת

והנה זה כפי משמעו הוא קרבן מומר לכל התורה בשוגג, כגון ההולך ונדבק לאחת מן האומות לעשות כהם ולא ירצה להיות בכלל ישראל כלל. ויהיה כל זה בשוגג, כגון שיהיה ביחיד תינוק שנשבה לבין האומות, ובקהל כגון

⁶ ברייתא בגמרא קידושין כט ע"א: "תנו רבנן: האב חייב לבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות. ויש אומרים אף להשיטו במים". ולגבי החובה ללמד את הבן אומנות, ראו גמרא שבת קנ ע"א שנחשב ל"חפצי שמים".

⁷ את המדרש הזה אנחנו חייבים לרבי בחיי בן אשר שהבאנו בהערת השוליים לעיל שמזכיר אותו. שים לב איך המדרש מרחיב את חובות הבן על האב גם למצוות ולאכילה ולשתייה (שהן בדיקו מההלכה, אלה חובות האב על הבן) ומסיים בדורון שהבן צריך להביא לאב. ומהו דורון זה? מצוות הנסכים שהיא כנגד הנכסים שהאב נותן לבנו. משחק מלים זה לא נזכר בפירוש במדרש (ולא בפירוש רבינו בחיי שמביא אותו), אבל לנו נראה כמתבקש וברור. בכל הפירושים והמדרש שראינו עד כאן "הבנים" הם דור יוצאי מצרים שבאמת לא יזכו, רק בנייהם. ראה שוב לשון רש"י הקצרה: "בישר להם שיכנסו לארץ". היתנחמו האבות בבנים?

⁸ במילים שלנו: בדבר מובטח, מרחק הזמן לא יפריע. נראה שאור החיים מתמקד ביד אחת בפירוש לפסוק תורה, אך ביד השנייה מדבר מהמית לבו ולב דורו המצפים לישועה.

⁹ האבות שלא יזכו להיכנס לארץ, צריכים לראות בבנים שכן יזכו המשכיות ברורה, כאילו הם עצמם יבואו (כשיטה שנתחלקה הארץ ליוצאי מצרים, בבא בתרא קיז ע"א). זו המשמעות שהוא נותן לפסוק בספר יהושע בטקס המילה הכללי של העם הנכנסים לארץ, ערב הכניסה לארץ. ראה הפסוקים שם המזכירים את ארבעים השנה שבני ישראל נדדו במדבר ולא מלו. ובין השיטין קבלנו את פנינת הלשון "מעשה הבנים יתייחס לאבות" שעומדת בהיפוך (בהשלמה?) לאמירה: "מעשה אבות סימן לבנים".

¹⁰ אבן עזרא מרחיב את הידיעה ופורס אותה על פרק טו כולו. לא רק פרשת נסכים ומצוות חלה בהן מוזכרת במפורש הכניסה לארץ, אלא גם שאר הנושאים המוזכרים בפרק טו: שגגת הציבור והיחיד, פרשת המקושש (!) ומצוות ציצית. אבל בניגוד לרש"י, רמב"ן, ורבי בחיי לעיל שהולכים בנתיב החמלה והחיזוק, אבן עזרא לא מהסס לראות במצוות אלה גם תזכורת למעשיהם וזארה להי' שיעשה "ביד רמה", כפי שעשו המרגלים. ובולטת מכולן היא מצוות הציצית שיש בה מראש חמלה.

¹¹ בקוראנו את פסוקים כב-כו בפרק טו: וכי תשגו ולא תעשו את פליהמצות האלה אשר דבר ה' אל-משה: ... ונסלח לכל-עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם פי לכל-העם בשגגה, נראה לנו מאד לקשר אותם עם פרשת המרגלים ולראות בהם מעין תיקון של חטא זה לדורות. כאילו התורה אומרת כאן שאם חו"ח שוב יחזור דבר כזה, יש לו דין וכפרה: "והיה אם מעיני כל העדה נעשתה לשגגה ועשו כל העדה פר בן בקר אחד לעולה וכו'". אבל לחז"ל יש דעה ברורה בנדון: מדובר בעבירה של עבודה זרה שהיא שקולה כנגד כל המצוות. וכדברי הגמרא בהוריות ח ע"א: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה, איזו היא מצוה שהיא שקולה ככל המצוות? הוי אומר: זו עבודת כוכבים". וכן הוא במדרש ספרי שם בהמשך: "וכי תשגו ולא תעשו את כל המצוות האלה - באו כל המצוות ללמד על מצוה אחת... ואיזו זו? עבודה זרה". וכבר זכינו להרחיב בנושא בדברינו [וכי תשגו](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

שיחשבו שכבר עבר זמן התורה ולא היתה לדורות עולם. או שיאמרו כמו שזכר בספרי (שלח קטו): "מפני מה אמר המקום לא שנעשה ונטול שכר, אנו לא עושים ולא נוטלין שכר.¹² כענין שהיו ישראל אומרים ושואלים את יחזקאל, שנאמר: "באו אנשים מזקני ישראל וישבו לפני" (יחזקאל כ א), אמרו לו: רבינו יחזקאל, הרי עבד שמכרו רבו לא יצא מרשותו? וכו'".¹³ או שישכחו את התורה. וכבר אירע לנו כן בעונותינו (כל) בימי מלכי ישראל הרשעים כגון ירבעם ששכחו רוב העם התורה והמצוות לגמרי, וכאשר בא בספר עזרא באנשי בית שני. וזהו שימוש לשון הכתוב שהשגגה הזאת הנזכרת כאן היא בתורה ובמצוות בכללן, ועל כן ייחדו להם רבותינו מצוה אחת שבשגגתה יצא מכלל ישראל ומכל המצוה בהם, והיא עבודה זרה. ויהיה שיעור הכתוב, וכי תשגו - ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא תעשו - דבר מכל מצות ה'. כי המודה באלוה זולתו כבר הוא בטל אצלו כל מה שצוה השם הנכבד בין במצוות עשה בין במצוות לא תעשה, שאם יש אלוה זולתו, יראתו ומצותיו וכל החיוב בהם אינו כלום.¹⁴

תוספתא מסכת עבודה זרה (צוקרמאנדל) פרק ד הלכה ג – הישיבה בארץ

שְׁרָה אדם בארץ ישראל ואפילו בעיר שרובה גויים ולא בחוצה לארץ ואפילו בעיר שכולה ישראל. מלמד שישבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל מצוות שבתורה וכל הקבור בארץ ישראל כאילו קבור תחת המזבח.¹⁵

מסכת מנחות דף מג עמוד ב – מצוות ציצית

תניא אידך: וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' - שקולה מצוה זו כנגד כל המצוות כולן. ותניא אידך: וראיתם אותו וזכרתם... ועשיתם - ראייה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי עשייה. ורשב"י אומר: כל הזריו במצוה זו - זוכה ומקבל פני שכינה, כתיב הכא: וראיתם אותו, וכתוב התם: "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד" (דברים ו יג). תנו רבנן: חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצוות, תפילין בראשיהן ותפילין בזרועותיהן וציצית בבגדיהן ומזוזה לפתחיהן, ועליהן אמר דוד: "שבע ביום הללתיך על משפטי צדקך" (תהלים קיט קסד).¹⁶

ירושלמי מסכת נדרים פרק ג הלכה ט – השבת מצטרפת

בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהשבת שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.¹⁷

¹² במילים שלנו: שלא יאמרו בני ישראל: התורה אומרת שרק אם מקיימים את המצוות מקבלים שכר, אנחנו לא נקיים וגם לא נקבל שכר ("לא מדובשך ולא מעוקצך").

¹³ עד כאן ציטוט של רמב"ן ממדרש ספרי בנוסח קרוב מאד לנוסח שבדפוסים שבידינו. שם אגב הדרשה היא על מצוות ציצית ומטרתה להסביר מדוע נאמר בפסוק החותם אותה פעמיים "אני ה' אלוהיכם" - על מנת שלא תוכלו להתנתק מהברית עם הקב"ה! ואולי זו הסיבה לכך שהחזן חוזר פעם נוספת (שלישית) ובקול רם: "ה' אלהיכם" ואף מוסיף את המילה "אמת" שאיננה במקרא, לומר שעם ישראל מסכים לקיום המשך הברית (ולא רק מהטעם שמובא בכל הספרים של השלמה לרמ"ח איברים שנשמע יותר קבלי/חסידי). ראה דברינו [עבד שמכרו רבו](#) בתשעה באב.

¹⁴ ראה תחילת דברי רמב"ן שם בהם הוא תוקף את "הדעה הנפסדת" שמדובר "כפשוטו" באי קיום מצוות עשה. וגם הוא כמו רש"י ושאר המפרשים מביא את דברי חז"ל שמדובר בשגגת עבודה זרה. אך הוא מרחיב אותם מאד. הוא כולל בשגגה זו גם מקרים של תינוק שנשבה או "ששכחו רוב העם את התורה והמצוות", כולל אזכורים היסטוריים מימי בית ראשון ושני ומדיש שאין זה סותר את דעת חז"ל שמדובר בשגגת עבודה זרה משום שהיא מצווה רחבה וכוללת ואנו נחזק את דבריו ממדרש ספרי דברים פרשת ראה פסקא נד שדורש: "וסרתם מן הדרך... מיכן אמרו: כל המודה בעבודה זרה כופר בכל התורה כולה, וכל הכופר בעבודה זרה מודה בכל התורה כולה". אז אולי אפשר לכלול בהרחבה זו גם את חטא המרגלים שמאסו בארץ, כדלהלן.

¹⁵ ובגמרא כתובות קי ע"ב: "שכל הדר בארץ ישראל - דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ - דומה כמי שאין לו אלוה... וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה? אלא לומר לך: כל הדר בחו"ל - כאילו עובד עבודת כוכבים". ובספרי דברים פרשת ראה פסקא פ: "מעשה ברבי יהודה בן בתירה ורבי מתייה בן חרש ורבי חנניה בן אחי רבי יהושע ורבי יונתן שהיו יוצאים חוצה לארץ והגיעו לפלטום וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו בגדיהם וקראו את המקרא הזה: וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החקים האלה (דברים יא לא). אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה. מעשה ברבי אלעזר בן שמוע ורבי יוחנן הסנדלר שהיו הולכים לנציבים אצל רבי יהודה בן בתירה ללמוד ממנו תורה והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקראו את המקרא הזה: וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות את כל החוקים האלה ואת המשפטים. אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה חזרו ובאו להם לארץ ישראל". ראה דברינו [קיום המצוות בארץ](#) בפרשת ראה. אז אולי חטאם של המרגלים שמאסו בארץ יכול גם הוא להיחשב כשגגת הקהל ולהצטרף להרחבה של רמב"ן לעיל. ואם הוא שכה אהב את ארץ ישראל ובערוב ימיו עלה אליה וגר בה, לא כלל הרחבה זו, אנו נהיה לו לפה.

¹⁶ עבודה זרה שקולה כנגד כל המצוות על צד השלילה ואילו מצוות ציצית שקולה כנגד כל המצוות על צד החיוב. ויש שמוצאים גם קשר ישיר בין ציצית לפרשת המרגלים בהקבלה של לשון המקרא. בין "וראיתם החזק הוא הרפה וכו'" שבתחילת הפרשה ובין "וראיתם אותו וזכרתם" שבסוף הפרשה וכן בין "ויתורו את הארץ" ובין "ולא תתורו אחרי לבבכם" ועוד (בשם מחותני עמוס חכם ז"ל). מצוות ציצית היא מעין תיקון לחטא המרגלים. מניעת חטא דומה לדורות. וכבר זכינו להקדיש דף מיוחד [למצוות ציצית](#) בפרשה זו.

¹⁷ עבודה זרה שקולה כנגד כל המצוות, מצוות ציצית שקולה כנגד כל המצוות ושבת העומדת ביניהם (הכלולה ב"צי השני של הפרשה" דרך פרשת מקושש העצים) גם היא שקולה כנגד כל המצוות. אז אולי שמירת שבת ודווקא בארץ ישראל גם היא מעין תיקון לחטא

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים 1: ראה מדרש אליהו רבה (איש שלום) פרשה כז: "חרדו וישבו באבל, שנאמר ויתאבלו העם מאד ... באותה שעה אמר לו הקב"ה: משה, לך ורצה אותן עניים שכבר יצא לבם מעליהם. אמר לפניו: רבש"ע, במה ארצם? אמר לו: לך ורצם בדברי תורה: "כי תבואו אל ארץ מושבותיכם ...". ראה גם בהמשך המדרש שם המריבה שפרצה בעקבות זאת בין ישראל לגרים עד שנפסק מפי הגבורה "הקהל חוקה אחת לכם ולגר וגו' תורה אחת ומשפט אחד יהיה". וכבר זכינו לדון בנושא [תורה אחת ומשפט אחד](#) בפרשה זו בשנה האחרת.

מים אחרונים 2: שני הפסוקים המרכזיים של יום הכיפורים, יום בו אנו מבקשים סליחה על מגוון רחב של חטאים לאו דווקא עבודה זרה, לקוחים מצד אחד מפרשת המרגלים: "ויאמר ה' סלחתי כדברך" ומצד שני מפרשת "וכי תשגו": "ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר בגר בתוכם כי לכל העם בשגגה" – שניהם בפרשתנו. אז אולי גם יום הכיפורים מקשר (ומכפר) על חטא המרגלים?

(החמצת) המרגלים. ויש לפחות עוד שתי מצוות ששקולות כנגד כל התורה: צדקה ומילה. עניין זה של מצווה מסוימת שהיא שקולה כנגד כל שאר המצוות הוא נושא נכבד שצריך לדון בו בנפרד. עד שנזכה לכך רק נציע שאולי הוא בא לומר שבסופו של דבר כל המצוות שוות, כי אם כ"כ הרבה מצוות ששקולות כנגד כל התורה כולה, משמע שלפחות מצוות אלה שקולות ביניהן ונוכל להרחיב עוד ועוד את דברי רמב"ן לעיל. ראה גמרא שבועות כט ע"א (וכן נדרים כה ע"א), סוף מסכת מכות ועוד.